

CRKVENO POLITIKANTSTVO (povodom primjedbi SPC na nacrt Zakona o slobodi vjeroispovijesti)

Slobodan Jovanović

The Draft Law on Freedom of Religion, for which the Government launched a public debate, was met with hostility by the Serbian Orthodox Church. That is understandable since the SOC got used to acting as if the state of Montenegro and its laws don't exist. The SOC's remarks include certain provisions of international charters and guidelines which are aimed at protecting small and new religious communities from discrimination and monopoly of religious organisations exactly like the SOC in Montenegro. The sanctimonious document of the SOC tends to present the Draft Law as a document directed against the Serbian Church and Serbs in Montenegro.

Država Crna Gora je konačno krenula u regulisanje rada vjerskih organizacija i stanja u kojem su se pojedine vjerske organizacije ponašale kao države u državi, predstavljajući sebe kao naddržavne institucije koje istorijski nadilaze značaj državnih institucija, političke infrastrukture i ideje modernog društva. Međunarodni standardi Evropskog suda za ljudska prava polaze od pretpostavke koja omogućava državama da donose zakone i sprovode politiku koja se može razlikovati u odnosu na druge države obzirom na različite istorije i kulture. A Crna Gora je više nego specifična kad su u pitanju okolnosti u njenoj sakralnoj istoriji, neriješenost niza pitanja kao proizvoda pravnog i fizičkog nasilja, te zloupotreba religijskih osećanja u političkim

projektima. Nacrt Zakona o slobodi vjeroispovjesti je pušten u javnu raspravu, pretežno sabotiran od strane pristalica SPC i u organizaciji SPC. SPC je objelodanila svoje primjedbe na nacrt Zakona o slobodi vjeroispovjesti na svom sajtu pod imenom „Primjedbe na nacrt Zakona o slobodi vjeroispovjesti zbog neusaglašenosti sa međunarodnim pravnim aktima o ljudskim pravima“. Lijepo je to od MCP ili SPC da su se sjetili da postoje međunarodni akti o ljudskim pravima, potvrđujući tezu da su oni koji su prepoznati kao najveći kršitelji međunarodnih i ljudskih normi u situacijama kada im se „staje na rep“ najglasniji u manipulisanju tim aktima o zaštiti ljudskih prava. Epistula non erubescit (papir trpi sve). Tako su i primjedbe i pozivanje na međunarodne akte eparhija SPC u Crnoj Gori (jer je to pravilniji termin od zloupotrebe naziva MCP) liči na bilo koji dokument koji dolazi iz te i sličnih kuhinja. Iz međunarodnih dokumenata se izvlači samo ono što potvrđuje diskutabilne teze SPC, preskaču se djelovi koji im ne idu u prilog i tendenciozno se mijenja smisao samih međunarodnih akata i ideja koju su htjeli da postignu. Najgrotesknije je kada se SPC poziva na sekularnost i odvojenost države i crkve kada joj je potrebno da predstavi da se država mijesha u crkvene stvari, da bi u istom tekstu prigovarala nacrtu Zakona što joj ograničava prisustvo u sekularnoj sferi, naročio političkoj. Svaki utilitarista smatra da je lična korist važnija od ispravnog, pa tako i SPC ispravno definiše u zavisnosti da li njoj nešto odgovara ili ne.

U uvodnom djelu primjedbi SPC, koji se zove „Umjesto uvoda“, protojerej-stavrofor doc. dr Velibor Džomić, koji se potpisuje kao koordinator Pravnog savjeta Mitropolije crnogorsko-primorske, iznosi gomilu tvrdnji opšteg karaktera, bez konkretizovanja i argumentovanja u čemu „Nacrt Zakona ne korespondira sa međunarodnim konvencijama“. Tvrdi se da se radi o novoj nacionalizaciji time što se pitanje vlasništva utvrđuje na pravni način, u zakonskom postupku, zatim da je obaveza drža-

ve da uvede vjeronauku u javne škole, te da sam postupak donošenja nacrtu Zakona nije sproveden saglasno zakonskoj proceduri i bez saradnje sa „pravnim timovima“ crkvenih organizacija. Naravno, sve ove kvalifikacije su lišene elementarnog smisla i nije ih problem dekonstruisati. One u osnovi pokazuju samo bahatost jedne vjerske organizacije koja smatra da je Crkva izuzeta od zakonitih procedura koje važe za sva pravna i fizička lica u Crnoj Gori. I čitav problem nastaje zato što SPC daje sebi značaj posebnosti i ne želi sebe da svede isključivo na organizaciju čiji je cilj vršenje vjerske djelatnosti i upražnjavanje vjerskih obreda i osećanja. Crkva ima svoj poseban društveni i istorijski značaj, ali u pravnom smislu ona ne polaže nikakva posebna prava niti je izuzeta od zakonskih obaveza. Ona jeste slobodna kao vjerska ustanova, ali i za nju važe zakoni u državi. Ali, da se ne bi bavili uopštenim kvalifikativima Velibora Džomića, potrebno je obrazložiti primjedbu po primjedbu SPC, izbjegavajući bavljenje formalnim začkoljicama koje nemaju nikakav suštinski značaj i imaju svrhu samo i jedino da umnože broj „primjedbi“ i na taj način što više diskvalifikuju nacrt Zakona o slobodi vjeroispovjesti.

Naslov zakona i terminologija

Primjedbe SPC odnose se na sam naziv zakona, na to da nacrt ne sadrži pojam „crkva“ i „sveštenik“ već isključivo pojmove „vjerska zajednica“, „vjerski radnik“ i „vjerski službenik“, sugerišući nedostatak tolerancije i pozivajući se na akt Guidelines for Review of Legislation Pertaining to Religion or Belief sa panela OSCE-a i Venecijanske komisije, 18–19 juna 2004. u Veneciji i Parlamenta OSCE-a održanog u Edinburgu 5–9 jula 2004.

Pa evo što piše u tom dokumentu OSCE-a u odeljku „tolerancija i poštovanje“ na koji se poziva SPC: „Tolerancija i poštovanje. Načelo 16 (b) u Beču Zaključnog dokumenta OSCE-a

predviđa da će država članica stvarati klimu međusobne tolerancije i poštovanja između vjernika različitih zajednica, kao i između vjernika i ateista...“ . I nije ovo jedini slučaj u kome SPC koristi Zaključni dokument OSCE-a kao argument a da sama sadržina članova na koje se pozivaju nema nikakve veze sa njihovim primjedbama. SPC koristi dokument OSCE-a isključivo da fascinira prostotu. Slično je i sa ostalim međunarodnim aktima o ljudskim pravima i zaštiti od diskriminacije, ali time ću se pozabaviti na kraju teksta kako bi se koncentrisali na „Primjedbe...“ . Ne znam ima li potrebe dalje se baviti pričom o terminologiji jer sam ubijeđen da se radi o čisto administrativnim terminima koji ne obavezuju vjerske zajednice da ih koriste u svojoj terminologiji, kao i da je sam naziv zakona formalno pitanje, te, što se mene tiče, može glasiti i Zakon o vjerskim zajednicama i slobodi vjeroispovjesti.

Osnivanje „vjerske zajednice“ i njen pojam

Nije mi jasno zašto je termin vjerske zajednice sa znacima navoda, možda SPC sebe ne smatra vjerskom zajednicom već, možda, političkom? Prema čl. 3, st. 1, nacrta Zakona, građani iste vjeroispovijesti imaju pravo na ispoljavanje svoje vjere osnivanjem vjerske zajednice, dok prema čl. 15. nacrta Zakona, vjerska zajednica može da se registruje ako ima najmanje 50 punoljetnih vjernika koji su crnogorski državljani i imaju prebivalište u Crnoj Gori. Primjedba SPC se odnosi na pravo stranaca da osnivaju vjerske zajednice u Crnoj Gori, smatrajući da im se to pravo ne može uskratiti po međunarodnim konvencijama. Pritom se pozivaju na Zaključni dokument OSCE-a i citira se na engleskom (?): „Sloboda vjere ili uvjerenja je pravo koje nije ograničeno samo na svoje građane, zakonodavstvo ne bi trebalo zabraniti status pravnog lica vjerskim ili ideološkim zajednicama na osnovu toga što su neki od osnivača zajednice stranci ili

nijesu građani države....“ U dokumentu OSCE-a dalje se govori „Države su dužne da poštuju i da osiguraju svim pojedincima u skladu sa svojom jurisdikcijom pravo na slobodu vjeroispovijesti ili uvjerenja, bez razlike bilo koje vrste, kao što su rasa, boja, pol, jezik, vjera ili uvjerenje, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili drugo porijeklo, imovno stanje, rođenje ili drugi status.“ Koliko ja razumijem navedene stavove OSCE-a, govori se da među osnivačima mogu biti i stranci, što ne podrazumjeva pravo stranaca na osnivanje vjerskih zajednica, već očigledno da osnivači ne mogu biti strana lica, odnosno, mogu biti samo suosnivači sa domicilnim licima. Drugo, postoji razlika između slobode vjeroispovijesti i prava na osnivanje vjerskih zajednica. Jedino se slažem sa mogućnošću da se precizira da kod osnivanja vjerskih zajednica strana lica ne mogu biti osnivači već suosnivači sa domicilnim licima. Pitanje konkretnih uslova učešća stranaca kao suosnivača moguće je precizirati detaljnije.

Primjedba SPC da se u Zakonu navodi da se vjerske organizacije osnivaju „radi javnog i privatnog ispoljavanja vjere, vršenja vjerskih obreda i vjerskih poslova“ a da nijesu navedene socijalne i karitativne djelatnosti može se smatrati prihvatljivom. Siguran sam da ni zakonodavac nema spor sa ovim navodom i da je njegovo izostavljanje nije pitanje principa, već propusta.

Narušavanje autonomije crkava i vjerskih zajednica

Nacrt Zakona u čl. 4, st. 2 tač. 2 da vjerska zajednica samostalno odlučuje o imenovanju i ovlašćenjima svojih vjerskih službenika i drugih vjerskih radnika. Primjedba SPC je da se stavom 3 istog člana odstupa od autonomnog odlučivanja o imenovanjima, jer se propisuje da prije imenovanja odnosno objavljivanja imenovanja najviših vjerskih velikodostojnika, vjerska zajednica o tome na povjerljiv način obavještava Vladu Crne Gore. Navedeni stav 3 se karikira od strane SPC, pa se govori o

nekakvoj doušničkoj djelatnosti i slično, iako je potpuno jasno da smisao informisanja Vlade ima potpuno drugačiji smisao. Dokumentom OSCE-a, na koji se stalno poziva SPC, kaže se i da se djelovanje vjerskih organizacija može ograničiti u slučaju kad ograničenje ima svrhu zaštite javne sigurnosti, javnog reda, zdravlja, morala, ili temeljnih prava i sloboda drugih. Samo zlonamjerno tumačenje stava 3 ne vidi da je jedini smisao navedenog stava da ne dođe do neželjenih situacija koje se navode u dokumentu OSCE-a. Dakle, ne određuje Vlada koga će vjerske organizacije izabrati na svom čelu, već želi da zaštiti javnu sigurnost, javni red, zdravlje, moral i temeljna prava i slobode drugog, eventualnog izbora kompromitantnih i konfliktnih ličnosti. To nije rijedak slučaj ni na državnom ni na lokalnom nivou u drugim zemljama. I samim vjerskim zajednicama bi trebalo da bude u interesu da sa vlastima države održavaju dobre kontakte i saradnju. Ukoliko sebe doživljavaju kao suprotstavljene legalno izabranim vlastima i većinskoj političkoj volji, onda u tom slučaju, ovaj stav može biti sporan za vjersku zajednicu.

U čl. 8 st. 2 nacrta Zakona piše da niko ne može biti onemogućen da zbog pripadnosti vjerskoj zajednici koristi prava koja kao građanin ima na osnovu zakona. Mada se meni taj stav čini jasnim, čak i SPC navodi da je prihvatljiv ukoliko se odnosi na uživanje prava i sloboda koje pripadnici crkava i vjerskih zajednica ostvaruju u društvu, gospoda iz SPC, da li da uvećaju broj primjedbi na ovaj zakon ili ne, vide i smisao „da svaki pripadnik crkve ili vjerske zajednice može da koristi i, na način na koji on smatra ispravnim, uživa prava zagantovana zakonom u okviru crkve ili vjerske zajednice“. Drugim riječima da prava koja su zagantovana u društvu važe i unutar vjerske organizacije. Niti je to smisao navedenog stava, niti mislim da je zakonodavac imao namjeru da uređuje odnose unutar vjerske zajednice obaveznošću pojedinih prava koje njihovi pripadnici uživaju u društvu. Vjerske zajednice uglavnom nijesu demokratske organizacije,

već hijerarhijske i djeluju po posebnim pravilima koja najčešće ne korespondiraju sa savremenim pravnim principima.

Članom 9 nacrtu Zakona je predviđena zabrana svakog oblika neposredne ili posredne diskriminacije po osnovu vjerskih uvjerenja ili ispoljavanja tih uvjerenja. SPC nema primjedbe na ovaj član, već imaju problem što ovim članom nijesu obuhvaćeni izuzeci od načela zabrane diskriminacije. Principijelno, istina je da je Direktivom o zapošljavanju EC 2000. godine predviđeno da države članice mogu, u slučaju profesionalne djelatnosti u crkvama i drugim javnim ili privatnim organizacijama čiji je sistem vrijednosti zasnovan na religiji, predviđeti da razlika koja je zasnovana na religiji nekog lica neće predstavljati diskriminaciju kada religija predstavlja istinski, legitiman i opravdan profesionalni zahtjev. I ne bi trebalo biti sporno da se dopuni pomenuti član.

Član 11 nacrtu Zakona glasi „1). Teritorijalna konfiguracija vjerske zajednice koja je registrovana i djeluje u Crnoj Gori, ne može se prostirati van Crne Gore. 2). Šedište vjerske zajednice koja je registrovana i djeluje u Crnoj Gori mora biti u Crnoj Gori“. SPC smatra da izložene odredbe narušavaju pravo crkava i vjerskih zajednica da svojim internim pravilima uređuju svoju strukturu i organizaciju. U skladu sa principima OSCE-a i Venecijanskog dokumenta vjerske organizacije nijesu obavezne na registraciju. U tom slučaju one ne mogu funkcionisati kao pravno lice, niti ostvarivati prava poput vlasništva, posjedovanja bankarskih računa i slično. U dokumentu na koji se poziva SPC, nalaz Specijalnog izvjestioca UN za pitanja slobode vjeroispovijesti, piše da pravni status za vjerske zajednice treba shvatiti kao opciju i da to nije obaveza koja bi bila nametnuta od strane države. Ako neke zajednice, iz bilo kojeg razloga, ne žele da dobiju takav status i budu registrovane kao pravni subjekt od strane države, takva odluka jasno zaslužuje poštovanje i ne treba je kažnjavati, piše u dokumentu UN. Licemjerno djeluje poziva-

nje SPC na nalaz Specijalnog izvjestioca UN za pitanja slobode vjeroispovijesti kad je potpuno jasno da je suština tog dokumenta opstrukcija država za registraciju novih vjerskih zajednica, odnosno, favorizovanje tzv. državne religije u odnosu na druge vjerske zajednice. I pored maksimalne volje ne mogu povezati SPC sa takvim statusom. Ali to SPC radi kad koristi bilo koji međunarodni akt. Odredbe koje se odnose na diskriminaciju tzv. novih religijskih zajednica, pitanja njihovog proglašavanja sektama i slično, SPC koristi, izvrtanjem suštine, da potkrijepi svoje neutemeljene primjedbe na nacrt Zakona o slobodi vjeroispovijesti. SPC u svojim primjedbama navodi: „Evropski sud za ljudska prava stoji na stanovištu da se sticanje pravnog subjektiviteta vjerske organizacije ne može osporiti na osnovu činjenice da je njeno sedište u inostranstvu, a što takođe prihvataju i Zajedničke smjernice Evropske komisije za demokratiju putem prava i OSCE/ODHIR o pravnom personalitetu vjerskih zajednica.“ I doista Evropski sud za ljudska prava bavio se slučajem kada je u Rusiji vršena preregistracija vjerskih organizacija, ili ponovna registracija, kada su ruske vlasti odbile da registruju ogranak jedne vjerske organizacije (Vojska spasa) sa jednim od obrazloženja da je predstavništvo strane vjerske organizacije nepodobno za „preregistraciju“ kao vjerska organizacija po ruskom zakonu. Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 11 Evropske konvencije o ljudskim pravima u smislu člana 9.

Ali, to se ne može odnositi na nacrt Zakona, što potvrđuje član 14, stav 1 nacrta Zakona, koji kaže: „Vjerska zajednica, odnosno organizacioni dio vjerske zajednice čije je sedište u inostranstvu (u daljem tekstu: vjerska zajednica) stiču svojstvo pravnog lica upisom u registar vjerskih zajednica (u daljem tekstu: Registar), koji vodi Ministarstvo“. Što će reći da je nacrtom Zakona predviđena mogućnost osnivanja grane vjerske organizacije čije je sedište u inostranstvu, s tim što se one dalje u tekstu tretiraju imenom – „vjerska organizacija“. Uprošćeno, to

znači da šedište takve vjerske organizacije (ogranka), uključujući i one koje nemaju šedište u inostranstvu već u Crnoj Gori, „mora biti u Crnoj Gori“.

Vjerujem da član 6. Deklaracije UN o uklanjanju svih oblika netolerancije i diskriminacije zasnovanih na religiji i uvjerenju iz 1981. godine, posljednji stav, koji glasi „sloboda uspostavljanja i održavanja komunikacije s pojedincima i zajednicama u pitanjima vjere i vjerovanja na nacionalnom i međunarodnom nivou“, nema značenje koje želi da mu pripiše SPC. Inače postoji problem sa većinom stavova u međunarodnim dokumentima jer oni uopšteno tretiraju vjerske slobode i zabranu diskriminacije, ne postavljajući striktna pravila. Odnosno, poštuju se specifičnosti svake zemlje i sloboda da svaka zemlja uređuje tu oblast uz uslov da ne sprovodi diskriminaciju. Još konkretnije, da zakon važi za sve vjerske organizacije bez izuzetka.

Tvrdnja da bi „usvajanje navedenih odredbi značilo i neopravdano ograničavanje prava pripadnika nacionalnih manjina da osnivaju i nesmetano održavaju i miroljubive kontakte preko granice sa licima koja zakonito borave u drugim državama, posebno sa onima sa kojima dijele vjerski identitet, a što je predviđeno čl. 17, st. 1 Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina SE čija je CG strana ugovornica“, notorna je glupost. Zašto bi to što se vjerska zajednica kao pravni subjekt ne može prostirati van granica Crne Gore bilo prepreka za komunikaciju sa „pojedincima i zajednicama“ u drugim državama? Čini se da se karikiranjem smisla odredbi nacrtu Zakona nasilno uspostavlja ograničenje slobode vjeroispovjesti sa jednim jedinim ciljem da se sačuva povlašćeni i uzurpatorski položaj SPC u Crnoj Gori.

Registracija vjerskih zajednica

Prema čl. 16 nacrtu Zakona prijava za registraciju vjerske zajednice najprije treba da sadrži naziv vjerske zajednice. Prema

odredbi tač. 1 tog člana „naziv vjerske zajednice koji se mora razlikovati od naziva drugih vjerskih zajednica i ne smije sadržati službeni naziv druge države i njena obilježja“. Primjedba SPC se sastoji u sljedećem: po njima citirana odredba nacрта Zakona najprije sadrži široko diskreciono ovlaštenje organa nadležnog za registraciju crkava i vjerskih zajednica, jer ne postoje jasni i pravno predviđeni kriterijumi na osnovu kojih će se procjenjivati da li se i po čemu se naziv crkve ili vjerske zajednice razlikuje od naziva drugih vjerskih zajednica, niti u kojoj mjeri je (ne)dozvoljeno razlikovanje od službenih naziva drugih država i njenih obilježja. Čini mi se da SPC namjerno stvara sliku u kojoj će se organi vlasti neprijateljski i nekooperativno odnositi prema njoj iz namjera koje sam ranije naveo. Postoji u mnogim zakonodavstvima slična formulacija kad se radi npr. o nacionalnim manjinama i njihovim znamenjima, kada se takođe traži razlikovanje od zvaničnih simbola države matice, pa se ne šecam da su takve formulacije izazivale bilo čije negodovanje. Tvrdnja SPC da rješenja sadržana u nacrtu Zakona u pogledu naziva i obilježja crkava i vjerskih zajednica narušavaju njihovu autonomiju su puka besmislica. Svaki zakon na određen način ima ograničavajuće dejstvo, pa je tvrdnja da bi „nadležni organi mogli ‘odlučiti’ da kreiraju službene nazive određenih crkava i vjerskih zajednica“ zato što zakon postavlja samo jedan uslov, krajnje maliciozna. Recimo, to je isto kao kad bi se za registraciju firmi uvela odredba da se za logo ne može koristiti državni grb i to neko predstavljao kao da država određuje firmama kako će im izgledati logo. Ili kao kršenje autonomije. Besmislica.

Nacrt Zakona u čl. 16 sadrži i odredbu o obavezi podnošenja odluke o osnivanju, sa podacima o licima iz člana 15 ovog zakona (lično ime, jedinstveni matični broj ili broj lične karte, dokaze o državljanstvu i prebivalištu), sa njihovim svojeručnim potpisom. Time se, kako tvrdi SPC, prekida kontinuitet njihovog

pravnog subjektiviteta. Promjenom državnog subjektiviteta moralo je doći i do promjene pravnog subjektiviteta svih pravnih lica u državi Crnoj Gori. Pravo pitanje je zašto do te promjene pravnog subjektiviteta nije došlo odmah nakon promjene državnog subjektiviteta? I kako je to bilo moguće da Mitropolija crnogorsko primorska bude registrovana u Beogradu, u drugoj državi, a pravno figurira na teritoriji Crne Gore? Tvrdnje da je to ponižavajuće i da otvara pitanje pravne nesigurnosti, pitanje imovine, je obično bacanje prašine u oči. Zašto bi to za sve pravne subjekte u Crnoj Gori bilo prihvatljivo, samo je za SPC problematično? Nije Crna Gora jedina država bivše Jugoslavije ili bivšeg SSSR-a koja je prošla kroz proces preregistracije. Već smo se u jednom primjeru bavili pitanjem preregistracije vjerskih organizacija u Rusiji.

U tom smislu se citira dokument o Zajedničkim smjernicama Evropske komisije za demokratiju putem prava i OSCE/ODHIR, kojim se konstatuje da u slučajevima u kojima su uvedene nove odredbe u sistem kojim se uređuje pravni subjektivitet vjerskih zajednica, adekvatna pravila tranzicije treba da garantuje prava postojećih zajednica. Postavlja se pitanje koje je to pravo ugroženo SPC zahtjevom da se registruje u suverenoj državi Crnoj Gori? Misli li SPC da ostane sa registracijom iz doba SFRJ kao legitiman pravni subjekat sa teritorijalnom rasprostranjenošću kao da postoji još SFRJ? Izgleda da SPC nikako ne može da shvati da je promijenjen subjektivitet države. Da bi banalizovali stvari, kad se jednoj gradskoj ulici promjeni ime svi njeni stanovnici moraju da mijenjaju dokumenta, a ne kad se promjeni država! Da li su ti stanovnici ulice time poniženi? Možda! Ali je to normalna pravna obaveza. Uostalom, SPC nije tim postupkom diskriminisana jer ima isti tretman kao sve vjerske zajednice, iako oni sebe smatraju u rang visočanstva u odnosu na druge. Tako da čovjek može samo da se nasmije na tvrdnju SPC da država nije pokazala

„objektivne razloge koji bi opravdali promjene u postojećem zakonodavstvu, niti je pokazala da novim zakonodavstvom ne zadire u slobodu vjeroispovijesti“ (obične fraze).

Član 17 nacrtu Zakona prema kojem organizacioni dio vjerske zajednice koji djeluje u Crnoj Gori, a čije je sedište u inostranstvu, koji do sada nije bio prijavljen kod nadležnog organa u Crnoj Gori, uz prijavu iz čl. 16. prilaže i odluku nadležnog organa te vjerske zajednice za upis, govori da SPC nije u pravu kad kritikuje nacrt Zakona u članu 11. da se sticanjem pravnog subjektiviteta vjerske organizacije osporava da je ona ogranak šire vjerske organizacije. Član 14. kaže: „Vjerska zajednica, odnosno organizacioni dio vjerske zajednice čije je sedište u inostranstvu (u daljem tekstu: vjerska zajednica) stiču svojstvo pravnog lica upisom u registar vjerskih zajednica (u daljem tekstu: Registar), koji vodi Ministarstvo“. Čini se da su nedoumice koje proizvodi SPC vještački iskonstruisane jer se stavom da sedište vjerske organizacije mora biti u Crnoj Gori misli na formulaciju „u daljem tekstu: vjerska zajednica“. Zluradost i izvratanje da neko želi da sedište Katoličke crkve bude u Crnoj Gori govori o manipulativnosti primjedaba SPC.

Što se tiče posljednje odredbe pod stavom 4. člana 16 da prijava mora da sadrži „osnovne vjerske tekstove vjerske zajednice u autentičnom tekstu“, moram priznati da ni meni ta odredba nije najjasnija. Jedino ako se htjelo podsetiti SPC da se lati jevanđelja jer je očito zaboravila što u njima piše.

U primjedbama SPC doslovno piše: „Naša Crkva nema, naravno, ništa protiv toga da sve crkve i vjerske zajednice budu u istom pravnom položaju, ali ukazujemo na potpunu neodrživost i besmislenost administrativne proizvodnje nove društvene realnosti i svojevrsne društvene egalizacije svih vjerskih organizacija“. Ovom prilikom se SPC nije pozvala na međunarodna dokumenta jer ona predviđaju nediskriminacioni odnos države prema svim vjerskim organizacijama. U Zajedničkim smjernicama

Evropske komisije za demokratiju putem prava i OSCE/ODHIR, u djelu jednakost i diskriminacija, piše „Zakonodavstvo koje priznaje istorijske razlike u ulozi koju su različite religije imale u povijesti u određenim zemljama su dozvoljene sve dok se ne koriste kao opravdanje za tekuće diskriminacije“. Sa svojeg baha- tog stanovišta, iako SPC postoji kao pravni subjekt od 1920. go- dine, SPC se samoprolašava kontinualnim nasljednikom CPC koja je nepravno i nasilno ukinuta 1918. godine i prisajedinjena novostvorenoj SPC. To je veoma lako dokazivo. Ali o tome će biti riječi kasnije, kada na red dođu imovinsko-pravna pitanja. Zabrana diskriminacije je opšte pravno načelo koje se odnosi na uživanje suštinskih prava, a ne suštinsko pravo. Najšire uzeto, načelo zabrane diskriminacije bi se moglo opisati kao zabrana različitog postupanja u istim činjeničnim i pravnim situacijama, kao i zabrana istovjetnog postupanja u različitim situacijama.

Zabrana djelovanja vjerskih zajednica

Prema čl. 21 nacrtu Zakona, zabrana djelovanja je predviđena u slučaju da vjerska zajednica djeluje suprotno pravnom poretku i javnom moralu, podstiče nacionalnu, vjersku ili drugu diskri- minaciju i nasilje ili raspiruje nacionalnu, rasnu, vjersku ili drugu mržnju, radi netrpeljivosti i progona, kao i u slučaju da su svrha, ciljevi i način njenog vjerskog djelovanja zasnovani na nasilju ili koriste nasilje kojim se ugrožavaju život, zdravlje ili druga prava i slobode pripadnika te ili druge vjerske zajednice, kao i drugih lica na način da se ugrožava ljudsko dostojanstvo. SPC smatra da takva odredba nije u saglasju sa Zajedničkim smjernicama Evropske komisije za demokratiju putem prava i OSCE/ODHIR zbog odsustva stepenovanja od blažih sankcija ka drastičnijim. U tom kontekstu u primjedbama SPC se navodi „da li vjerska organizacija, iznoseći svoje vjersko učenje i svoje stavove o određenim pitanjima (npr. stavove o braku, ili o gej

populaciji), čini diskriminaciju“. Čini se da SPC doživljava državne organe kao inkviziciju, bez trunke povjerenja da će oni, saglasno međunarodnim poveljama koje obavezuju Crnu Goru, uključujući i sudske instance kod kojih državni organ uprave dužan da, „bez odlaganja“, inicira postupak za zabranu djelovanja vjerske zajednice, postupati odgovorno. Od ovog zakona se traži da do detalja predvidi sve moguće situacije i stepenuje krivicu za svaki oblik djelovanja suprotan pravnom poretku i javnom moralu, podsticanja nacionalne, vjerske ili druge diskriminacije i nasilja ili raspirivanja nacionalne, rasne, vjerske ili drugu mržnje, radi netrpeljivosti i progona, kao i slučajeve kad su ciljevi i način njenog vjerskog djelovanja zasnovani na nasilju ili koriste nasilje kojim se ugrožava život, zdravlje ili druga prava i slobode pripadnika te ili druge vjerske zajednice, kao i drugih lica na način da se ugrožava ljudsko dostojanstvo. Siguran sam da je sud sposoban da detektuje oblike takvog ponašanja i kada takvo ponašanje postaje prijetnja društvenom miru, određujući mjeru primjerenu težini učinjenog djela. Zabrana djelovanja jedne vjerske zajednice proizvodi političke i sociološke posljedice, pa bi bilo nerazumno da se društvo prema tom činu odnosi bez velike doze odgovornosti. Uostalom, vjerske zajednice štite i međunarodne povelje pa se pravda uvijek može potražiti kod međunarodnih instanci, sa štetom po državu, i materijalnom i političkom, ukoliko se ne bi ponašala odgovorno.

Vjerska tolerancija uključuje poštovanje sljedbenika drugih vjera ili ateista, agnostika, skeptika, bez obzira na to da li smatramo njihovo (ne)vjerovanje istinitim ili ne. Kultura tolerancije i poštovanja zahtijeva da ne diskriminiramo, ne ocrnjujemo i ne klevećemo tuđu vjeru ili odsustvo vjere i da poštujemo osnovno pravo na raznolikost. Države imaju jasne obaveze po međunarodnom pravu da se suprotstave nasilju i diskriminaciji na osnovu uvjerenja.

Zajedničkim smjernicama Evropske komisije za demokratiju putem prava i OSCE/ODHIR, u odjeljku G. – Ograničavajuće

klauzule (javni red i mir, zdravlje, itd), stoji da se međunarodnim instrumentima za ljudska prava i ustavima država obično prepoznaju ne samo pravo na slobodu vjeroispovijesti ili uvjerenja, oni također prepoznaju okolnosti po kojima država legitimno može ograničiti manifestaciju tih prava. Prava unutrašnje slobode savjesti i uvjerenja (forum internum) nikada ne mnogu biti ograničeni od strane države. (poglavlje III. B. 1) Takođe, Evropska konvencija o ljudskim pravima (ECHR) sadrži ograničavajuće klauzule kojima sloboda manifestiranja svoje vjere ili svojih uvjerenja podliježe ograničenjima predviđenim zakonom i koja su neophodna u demokratskom društvu u interesu javne sigurnosti, zaštite javnog poretka, zdravlja ili morala ili zaštite prava i sloboda drugih. (ECHR, čl. 9. 2). Član 18 Univerzalne deklaracija o pravima čoveka, Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 217 A (III) od 10. decembra 1948. godine kaže „Sloboda ispoljavanja vjere ili ubjeđenja može biti predmet samo onih ograničenja koja predviđa zakon a koja su nužna radi zaštite javne bezbjednosti, reda, zdravlja ili morala, ili pak osnovnih prava i sloboda drugih lica (čl. 18. 3).

Imovina i prihodi vjerskih zajednica

Moram priznati da mi začuđujuće djeluje primjedba SPC da odredbe nacrtu Zakona koje uređuju pitanja od značaja za imovinu i prihode vjerskih zajednica ne predviđaju mogućnost da crkve i vjerske zajednice obavljaju bilo kakav vid kulturne, privredne i drugih djelatnosti i da je nadzor države nad prihodima i utroškom sredstava takve prirode da narušava njihovu autonomiju. Vjerske zajednice se osnivaju sa svojom osnovnom ulogom vršenja vjerske djelatnosti i zadovoljenja vjerskih osećanja pripadnika određene vjeroispovjesti, u skladu sa međunarodnim obavezama države da „svako ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti“, uključujući i „slobodu isповjedaња i primanja vjere

ili ubjeđenja po svom nahođenju, kao i slobodu da tu vjeru ili ubjeđenje ispoljava pojedinačno ili zajedno sa drugima, kako javno tako i privatno, kroz kult, vršenje vjerskih i ritualnih obreda i vjeronauku“. Po svom difoltu vjerske organizacije su neprofitne organizacije i ne bi smjele koristiti svoj uticaj za stvaranje privilegovanog statusa u komercijalnim i drugim poslovima koji nijesu vezani za njenu djelatost.

Još je čudnija primjedba da je nadzor države nad prihodima i utroškom sredstava takve prirode da narušava njihovu autonomiju. Znači li to da SPC traži za sebe sive zone? I što ima u tome sporno da država kontroliše prihode i trošenje sredstva vjerskih zajednica da li se obavljaju uz poštovanje pozitivnih zakona države? Na taj način se samo ozbjeđuje princip zakonitosti i legalnosti rada vjerskih ustanova. Nijednom odredbom nacrta Zakona se ne narušava pravo vjerskih zajednica da autonomno raspoložu svojim prihodima, ostvarenim u skladu sa zakonom, niti da ih autonomno troše na osnovu svojih potreba, takođe u skladu sa zakonom. Jedino ako je sporno ovo „u skladu sa zakonom“? Što je uloga države nego da obezbijedi poštovanje zakona zasnovanih na principima garantovanih prava i obaveza međunarodnim konvencijama? Kako može država obezbijediti zakonitost ako nema mogućnost kontrole nad zakonitošću? Nameće se pitanje kako odredbe iz čl. 26 st. 1 nacrta Zakona, koji predviđa da vjerska zajednica obezbjeđuje sredstva za obavljanje svoje djelatnosti od prihoda iz sopstvene imovine, donacija i doprinosa fizičkih i pravnih lica, sredstava međunarodnih vjerskih organizacija čiji je član i drugih pravnih poslova i djelatnosti na neprofitnim osnovama, umanjuje domašaj, kako tvrdi SPC, odredbe iz čl. 27 st. 2 nacrta kojom se predviđa da se imovina vjerske zajednice može koristiti samo za vršenje vjerskih obreda i vjerskih poslova, izgradnju i održavanje vjerskih objekata i u dobrotvorne svrhe? Možda ja ne mogu doseći nivoje logike tvoraca dokumenta SPC, ali ja ne vidim nikakvo

„umanjenje domašaja“, osim zavisnost visine trošenja od visine prihoda.

U primjedbama SPC kaže se da shodno odredbi čl. 27 st. 2 nacrta Zakona, vjerska zajednica ne bi mogla da obavlja bilo kakvu neprofitnu privrednu djelatnost, kao što je npr. poljoprivredna proizvodnja na zemljištu koje je u njihovom vlasništvu i za potrebe ishrane monaha, organizacija i organizovanje hodočasničkih i pokloničkih putovanja itd. Iskreno, ubijeđen sam da se ovđe radi o nedvosmislenom karikiranju nacrta Zakona o slobodi vjerospovjesti u dijelu poljoprivredne djelatnost na zemljištu vjerske organizacije za sopstvene potrebe. Ako je to problem, molim državni organ da ubaci u zakon da vjerske organizacije mogu proizvoditi prehrambene namirnice za svoje potrebe, obavezno nabrajajući o kojim je namirnicama riječ: paradajz, paprika, luk... Jer, ako se ne navedu sve namirnice SPC neće znati smiju li sve da ih prozvide. Slično je i sa primjedbom organizovanja hodočasničkih i pokloničkih putovanja. Komercijalna organizacija takvih putovanja spada u profitnu djelatnost, a putovanje „vjerskih radnika“ i „vjerskih službenika“ o trošku sredstava vjerskih organizacija ničim nije ograničeno nacrtom Zakona. Tvrdnje SPC da čl. 41 nacrta Zakona nema nikakvu sistemsku i logičku vezu sa čl. 5, prema kome vjerska zajednica samostalno upravlja svojom imovinom i novčanim sredstvima na osnovu sopstvenih autonomnih propisa, u najmanju ruku su besmislene. Pitanje prihodovanja i trošenja sredstava i pitanje kontrole trošenja sredstava su u sasvim drugačijem odnosu. Ako prihodujete i trošite sredstva u skladu sa zakonom vama ne predstavlja državna kontrola nikakvo narušavanje autonomije. Ono ima funkciju samo utvrđivanja da li ste prihodovali i trošili sredstva u skladu sa zakonom. I to je princip koji važi za sva pravna lica u državi. Ali, ukoliko shvatate autonomiju da prihodujete i trošite sredstva na nezakonit način, onda je SPC u pravu kad smatra da joj je narušena autonomija nezakonitog rada.

Vjerska duhovna briga

Jedna od primjedbi SPC je da prema čl. 38 nacrtu Zakona, „pravo na vjersku duhovnu brigu o vjernicima na službi u vojsci i policiji ima vjerska zajednica, dok su titulari prava na vjersku duhovnu brigu u institucijama za izdržavanje kazni, u zdravstvenim i socijalnim ustanovama lica koja se u njima nalaze u pritvoru ili izdržavaju kaznu, odnosno lica koja su u njima smještena“. Član 38 nacrtu Zakona glasi: „1) Vjerska zajednica ima pravo na vjersku duhovnu brigu o svojim vjernicima koji su na službi u Vojsci Crne Gore i policiji. 2) Način ostvarivanja prava iz stava 1 ovog člana uređuje se uputstvom nadležnog organa državne uprave“. Za početak, član 38 se ne bavi duhovnom brigom lica u institucijama za izdržavanje kazni, u zdravstvenim i socijalnim ustanovama, već član 39. Moram doslovce citirati član 39. On glasi: „1) Lice koje se nalazi u pritvoru ili izdržava kaznu zatvora, kao i lice koje se nalazi u zavodu za maloljetnike ili popravnom domu ima pravo na individualnu i zajedničku vjersku duhovnu brigu. 2) Način ostvarivanja prava iz stava 1) ovog člana uređuje se uputstvom organa državne uprave nadležnog za oblast pravosuđa“. Mogu još tri puta ponoviti član 39, opet mi nije jasno će to vide da su „titulari prava na vjersku duhovnu brigu“ u članu 38 vjerske zajednice a u članu 39 „lica koja se u njima nalaze u pritvoru ili izdržavaju kaznu, odnosno lica koja su u njima smještena“? Kako to pravo na „individualnu i zajedničku vjersku duhovnu brigu“ znači to što imputira SPC? Evo, ja to razumijem da se radi o tome da lica obuhvaćena članom 39 imaju pravo na posetu iz odgovarajuće vjerske zajednice, bilo individualno ili u organizaciji više lica. Odredbe prema kojima se način ostvarivanja prava na duhovnu brigu uređuje uputstvom nadležnog organa državne uprave, isključivo su diktirane time što su uslovi za organizaciju vršenja vjerske

djelatnosti determinisane različitim mogućnostima od slučaja do slučaja. Ali to ne ostavlja mogućnost za izbjegavanje obaveze organizacije vršenja vjerske djelatnosti i poštovanja Deklaracije o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije na osnovu religije ili uvjerenja UN od 25 novembra 1981. godine.

Vjerska pouka i vjerske škole

SPC prenebjegava jednu činjenicu koja je obuhvaćena svim međunarodnim dokumentima, a to je da sloboda vjeroispovesti, sasvim nesporno, u sebe uključuje i slobodu da se ne vjeruje. Dosadašnje djelovanje SPC je par excellence kršenje prava i diskriminacija ljudi koji nijesu vjerujući, odnoseći se prema njima kao prema nižim bićima i iznoseći najteže uvrede na njihov račun. Svako ima pravo i na slobodu mišljenja i ova prava pripadaju svim ljudima bez razlike. Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (i nekadašnje Komisije) posebno potencira slobodu misli, savjesti i vjeroispovesti koja se mora tumačiti kao sredstvo koje pomaže da se održi i osnaži demokratska diskusija i ideja pluralizma. U predmetu Kokinakis protiv Grčke Sud u Strazburu je primjetio: „Kao što je navedeno članom 9, sloboda misli, savjesti i vjeroispovjesti jedan je od temelja „demokratskog društva“ u smislu Konvencije. U svojoj vjerskoj dimenziji, to je jedan od najvitalnijih elemenata koji zajednički tvore identitet vjernika i njihovu predstavu o životu, ali je isto tako dragocjena tekovina za ateiste, agnostike, skeptike i one koji za ta pitanja jednostavno ne haju. Od toga zavisi pluralizam koji je demokratskom društvu neotuđiv i koji je teško izvojevan tokom niza stoljeća“. Tendencija SPC da uđe u sve pore društva direktno je suprotstavljena sekularnim principima društva i pravu ateista, agnostika, skeptika na slobodu pojedinca u odlučivanju o svom identitetu u odnosu prema trascendentnom, bez agresivnog nametanja sa bilo koje strane. Interesi pluralizma traže od

onih koji ispovjedaju neka vjerska uvjerenja da ne mogu očekivati da ta uvjerenja budu zaštićena od svih vidova kritike, već moraju tolerisati i prihvatiti to da drugi negiraju njihova vjerska uvjerenja pa čak i da propagiraju doktrine koje su prema njihovoj vjeroispovesti neprijateljski stavovi.

Pokušaj SPC da odredba čl. 42 st. 1 koja predviđa da se vjerska pouka može izvoditi samo u objektima u kojima se vrše vjerski obredi i vjerski poslovi nije u skladu sa odredbom čl. 6 tač. (e) Deklaracije UN o uklanjanju svih oblika netolerancije i diskriminacije zasnovanih na religiji i uvjerenju iz 1981. g. kojom je predviđeno da sloboda vjeroispovijesti, inter alia obuhvata slobodu podučavanja o vjeri „na mjestima podobnim za tu svrhu“, upravo pokazuje tendenciju SPC za zloupotrebu međunarodnih akata sa ciljem da sakralizuje društvo Crne Gore. SPC nije važno što ima sve mogućnosti da propagira vjeru u svojim objektima i što je zakonom onemogućeno osporavanje prava na vjersku poduku svim građanima, roditeljima da svoju decu podučavaju u skladu sa svojim uvjerenjima. Ona želi da osvoji sav javni prostor i mogućnost da koristi javne ustanove za pridobijanje novih vjernika. Država se mora uzdržati od nametanja bilo kakvih uvjerenja na mjestima đe pojedinac zavisi od države, pa je neprihvatljivo, u tom kontekstu, bilo kakvo vjersko djelovanje ili propagiranje bilo kojih drugih uvjerenja u svim državnim institucijama, uključujući, ili posebno ne u školskim ustanovama u državnom vlasništvu. Dakle sloboda vjeroispovijesti se štiti jednako kao i sloboda da se vjera ne ispovjeda, ni u unutrašnjem ni u spoljašnjem vidu. U okvirima države kao njen imperativ se nameće potreba za uspostavljanjem ravnoteže između poštovanja vjerskih tradicija koje čine sastavni dio istorije i kulture svake zemlje, sa jedne strane i principa vjerske neutralnosti koji se zahtijeva u okviru korpusa zaštite ljudskih prava, s druge strane.

Evropski sud u Strazburu u predmetu Lautsi protiv Italije, predstavka br. 30814/06, presuda od 3. novembra 2009. godine,

u kome je podnositeljka predstavke smatrala da raspeće koje visi na zidovima svake učionice svake škole u Italiji povrijeđuje načelo sekularnosti po kome je ona vaspitavala svoju djecu od rođenja, donio je odluku da „sloboda nepripadanja nijednoj vjeri (koja je inherentna slobodi vjeroispovjesti) ne podrazumjeva samo odsustvo vjerskih obreda i časova vjeronauke, već i odsustvo svakog čina i obelježja kojim se izražava određeno uvjerenje, vjeroispovjest ili ateizam“. Podnositeljka je u svom podnesku kao argument navela da je italijanski Kasacioni sud još 2000. godine odlučio da su raspeća na glasačkim mjestima u suprotnosti s principom sekularne države. Sud odbacuje tvrdnju države Italije da simbol raspeća ima i sekularna i humanistička značenja, uz zaključak da taj simbol ima mnoga značenja, ali da je vjersko značenje dominantno. Evropski sud u Strazburu je istakao da se država mora uzdržati od nametanja bilo kakvih uvjerenja na mjestima đe pojedinac zavisi od države. Sud je utvrdio povredu slobode vjeroispovesti i naglasio da **ravnoteža između poštovanja vjere i državne neutralnosti u sistemu javnog obrazovanja – preteže nauštrb vjere, a u korist sekularizma.**

U stavu 3, Vjera ili uvjerenja, uvodnog djela u Zajedničkim smjernicama Evropske komisije za demokratiju putem prava i OSCE/ODHIR, stoji da međunarodni standardi ne govore o religiji a da se ne bave i uvjerenjima. Tako se ateizam i agnosticizam jednako štiti i ima jednako pravo kao pravo na zaštitu vjerskih uvjerenja. Još se navodi da je uobičajeno da u mnogim zemljama zakonodavstvo ne štiti u dovoljnoj mjeri i adekvatno prava onih koji nijesu vjerujući. Pošto svi koji nijesu vjerujući imaju pravo na jednaku zaštitu, zakonodavstvo treba da razmotriti i spriječi diskriminaciju protiv onih koji nijesu vjerujući.

Mislim da je ovim odgovoreno na sve primjedbe SPC na član 42 nacarta Zakona, posebno na prvi stav. Što se tiče primjedbe na drugi stav istog člana, kojim se kaže da je za učešće maloljetnika

u vjerskoj pouci potrebna saglasnost roditelja, odnosno staratelja, kao i njegova saglasnost ukoliko je stariji od 12 godina života, ona za mene pokazuje koliko je SPC van vremena u kome djeluje i koliko su njeni stavovi čak antihumani. Tvrdnja da pravo 12-godišnjaka može da „ugrozi, odnosno čak i obesmisli vršenje vjerske pouke i prava roditelja, odnosno staratelja da svojoj djeci obezbijede vjersko obrazovanje u skladu sa njihovim vjerskim ubjeđenjima“, pozivajući se na čl. 18 st 4 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, predstavlja vrhunac licemjerja. Stavom 2 člana 18 Međunarodnog pakta utvrđeno je da „niko ne može biti predmet prinude kojom bi se kršila sloboda njegovog ispovjedanja ili primanja vjere ili ubjeđenja po njegovom nahođenju“. Bez obzira da li su 12-togodišnjaci sposobni da odlučuju o svom vjerskom obrazovanju, svaka prisila je zabranjena međunarodnim aktima, bez obzira na zrelost. Vjersko obrazovanje se nijednim međunarodnim aktom ne smatra obaveznim u obrazovanju. U Zajedničkim smjernicama Evropske komisije za demokratiju putem prava i OSCE/ODHIR, tačka 6 Prava roditelja i staratelja, se kaže da se zakonodavstvo treba preispitati kako bi se osiguralo da se obezbijedi odgovarajuća ravnoteža autonomije za dijete i poštovanje prava roditelja, kako bi se postigli najbolji interesi djeteta... Ne postoji dogovoreni međunarodni standard koji određuje u kojoj dobi deca pošeduju slobodu da sami odlučuju u pitanjima vjere i vjerovanja“. Čitava argumentacija koju iznosi SPC, pozivajući se na odredbe raznih međunarodnih dokumenata koje selektivno tumače, ili ih tumače dajući primat pravima roditelja u odnosu na prava djeteta, su bespredmetna i samo se dokazuje da stavom 2 člana 42 nacarta Zakona nije prekršen nijedan međunarodni dokument, uključujući sve one na koje SPC poziva. Prije će biti da SPC traži kršenje elementarnog načela da „niko ne može biti predmet prinude...“. I još nešto, tvrdnja SPC da u uporednom pravu postoje primjeri „da države čak propisuju obavezu djeteta mlađeg od određenog uzrasta, na primjer 15 godina, da

pripada vjerskoj zajednici svojih roditelja“ najbolje govori kakve društvene vrijednosti i državne oblicike vladavine preferira SPC.

Primjedbe SPC da članom 44 nacrtu Zakona nije predviđeno da vjerske zajednice u Crnoj Gori osnivaju i opšteobrazovne i zdravstvene institucije, može da bude regulisano i na drugačiji način, s tim što bi registracija takvih ustanova morala zahtijevati ispunjenje svih zakonskih uslova za registraciju takvih ustanova, uz obavezno dobijanje licence od strane Ministarstva obrazovanja za njihov rad. Pozivati se na zemlje sa viševjekovnom tradicijom i praksom u toj oblasti je krajnje neprimjereno. Moje lično mišljenje je da cjelokupno školstvo Crne Gore ima deficit stručnosti u javnim obrazovnim institucijama i da bi uključivanje privatnih obrazovnih institucija pod okriljem vjerskih institucija još više degradiralo obrazovni sistem Crne Gore. U Zajedničkim smjernicama Evropske komisije za demokratiju putem prava i OSCE/ODHIR se kaže da je dominantna praksa među članicama OEBS-a da dozvoli privatne vjerske škole, uz pravo države da uspostavi neutralne kriterije za nastavu standardnih predmeta kao što su matematika, istorija, nauka i jezik i certifikovanje nastavnika.

Primjedba SPC na član 47 nacrtu Zakona kojim je predviđeno da nastavu u vjerskoj školi mogu da izvode samo crnogorski državljani (st. 1) je jedna u nizu primjedbi kojima se promoviše jedna posebna logička tehnologija i nevjerovatno slobodno tumačenje odredbi Nacrta zakona. Nije jasno, barem ne meni, kako ovaj član „onemogućava i stvaranje i održavanje veza sa pojedincima i zajednicama po pitanjima vjere na međunarodnom planu“? Ili se nasilno traže odredbe međunarodnih dokumenta koje bi se, bez odsustva logike, povezale sa određenim primjedbama SPC. Iako se u više navrata SPC poziva na odredbu da se „onemogućava i stvaranje i održavanje veza sa pojedincima i zajednicama po pitanjima vjere na međunarodnom planu“, nijednim članom se niđe u nacrtu Zakona ne osporava to

pravo. U ovom slučaju ispada da je održavanje veza „sa pojedincima i zajednicama po pitanjima vjere na međunarodnom planu“ moguće jedino ako ti pojedinci predaju u vjerskim školama u Crnoj Gori ili na nivou školskih institucija. Samo zamislite konstataciju SPC da „Nacrt Zakona ima za cilj da izvrši svojevrsnu crnogorizaciju svih vjera?“ Znači li to da se vjere mogu srbizovati, crnogorisati ili ne znam već što? Ne govori li to najviše o samoj SPC i ne predstavlja li to svojevrsno priznanje sopstvenog karaktera?

Oduzimanje imovine vjerskih zajednica

U nacrtu Zakona, u „Prelaznim odredbama“, čl. 52 st. 1, kojim se kaže da vjerski objekti i zemljište koje koriste vjerske zajednice na teritoriji Crne Gore, a za koje se utvrdi da su izgrađeni, odnosno pribavljeni iz javnih prihoda države ili su bili u državnoj svojini do 1. decembra 1918. godine, ili su izgrađeni zajedničkim ulaganjima građana do 1. decembra 1918. kao kulturna baština Crne Gore, državna su svojina, SPC proglašava konfiskacijom i nacionalizacijom vjerskih objekata. Pa se još tu nadovezuje „odbijanje“ države Crne Gore da izvrši restituciju, kako se kaže, „imovine koju su komunističke vlasti oduzele nakon Drugog svjetskog rata, od kojih je najveći dio pripadao upravo Mitropoliji i Eparhijama naše Crkve“. SPC ima jedan veliki problem, a to je da ne ulazi u meritum stvari i zaobilazi zašto je zakonodavac postavio 1918. godinu kao nultu godinu. Da SPC manipuliše vlasništvom nad pravoslavnim sakralnim objektima u Crnoj Gori najbolje govore sljedeće činjenice koje pokazuju da nacrt Zakona upravo uvodi pravni red u svojinske odnose nad sakralnim objektima. Do 1868. godine, kada su izvršene reforme, u ime države Crne Gore, kao i njegovi prethodnici do knjaza Danila, pravoslavnim vjerskim objektima i imovinom „kao sa svojim vlastitim dobrom raspolagao (je) bez da ikome računa

daje“, kako piše u Crnogorskom godišnjaku *Orlić* za 1869. godinu, knjaz Nikola I Petrović. Skupštinom glavara, održanom 1868. godine na Cetinju objekti i imovina se predaju „upravi preosvećenog G. Ilariona (Roganović) sadašnjeg Mitropolita crnogorskog“, s tim „da glava crkve pod bilo kakvim izgovorom, bez znanja vlasti, ne može ništa prodati, promijeniti ili darovati od onoga što crkvi pripada“ (*Orlić*, 1869, str. 62. i 63). Pravo upravljanja, ne i vlasništva, potvrđuje član 719 Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru od 1888. godine, u kome se kaže: „Nepokretna dobra pravoslavnih crkava i manastira ne mogu se prodavati ili inače istupati bez naročitog dopuštenja državne vlasti“. Status upravljanja državnom imovinom potvrđuju i crkveni akti – Ustav Svetog sinoda u Knjaževini Crnoj Gori, od 12. januara 1904. i Ustav pravoslavnih konsistorija u Knjaževini Crnoj Gori, od 14. januara 1904. godine. Proglašenjem oktroisane SPC 1920. godine moglo se na nju prenijeti samo pravo upravljanja nad sakralnom imovinom. To pravo je prenijeto na Kraljevinu SHS ili, kasnije, Kraljevinu Jugoslaviju. Ne postoji nijedan pravni dokument kojim je vlasništvo nad sakralnom imovinom u Crnoj Gori prenijeto na SPC, mada bi i u tom slučaju valjanost tog akta bila upitna zbog načina na koji je srušena crnogorska država. Obnovom državnosti Crne Gore 1944. ona je povratila sva imovinska prava na njenoj teritoriji, samim tim i nad sakralnom imovinom koja joj je nasilno bila oteta 1918. godine.

Licemjerno zvuče riječi SPC da „vlasništvo nad pravoslavnim vjerskim objektima i ostalim nepokretnostima u Crnoj Gori nikada nije bilo sporno, jer nije bilo vjerske zajednice kojoj je neka imovina državnom intervencijom oduzeta i data našoj Crkvi (?), niti je u okviru naše Crkve u Crnoj Gori, kao zakonitog vlasnika pravoslavnih vjerskih objekata (?), bilo unutrašnjih podjela koje su rezultirale sporovima o imovini,...“ U ovoj konstataciji su izrečene dvije laži od koje tvrdnja da „nije bilo vjerske zajednice

kojoj je neka imovina državnom intervencijom oduzeta i data našoj Crkvi“ spada u red gnusnih laži. Ali da pođemo redom.

SPC djeluje u Crnoj Gori formalno od 1920. godine, odnosno 1922. godine, neformalno od 1918, kada je nezakonitim i Ustavu CPC iz 1903. godine suprotnim aktom, potpisanim sa nedovoljnim brojem članova Sinoda, CPC ukinuta i prisajedinjena SPC. Nedavno je sportski klub *Crvena zvezda* iz Beograda raspisao izbore za direktora kluba na koji se niko nije pojavio kao kandidat. Obrazloženje je bilo da Statut fudbalskog kluba *Crvena zvezda* nije predviđao izbor u situaciji kakva je trenutna u klubu i niko nije htio da bude nelegalno izabran sa izvjesnošću da se može osporiti njegov izbor. Rečeno je da svi čekaju promjenu Statuta da bi se legalno izabrao direktor kluba. Ono što je pravno jasno jednom fudbalskom klubu nije bilo jasno onima koji su ukinuli u CPC 1918. godine. Naime, Ustav CPC iz 1903. godine niti je imao predviđeno ukidanje CPC, niti njeno prisajedinjenje drugoj crkvi, niti proceduru za takav akt. Bez obzira što po crkvenim zakonima nije bilo moguće ukinuti Crkvu, u ovom slučaju to nije bilo moguće ni po Ustavu CPC. Postupak koji jeste zakonit i u skladu sa pravom, od kada ono postoji kao naučna disciplina, je da se, kao u slučaju sportskog klupa, prvo promjeni pravni akt, ako on ne predviđa čin i postupak samoukidanja i pristupanja drugoj crkvi, kojim će se to omogućiti, pa se tek onda, sa izmijenjenim aktom, pristupa tom činu. Sve izvan toga je pravno nasilje. A svi znamo onu poznatu krilaticu Valtazara Bogišića, „Što se grbavo rodi, vrijeme ne ispravi.“ Čak i da zanemarimo da je sve to obavljeno u situaciji okupacije Crne Gore od srpske vojske i nasilja koje vršeno širom Crne Gore, ovakav postupak ukidanja CPC i prisajedinjenje novosnovanoj, od strane regenta Aleksandra Karađorđevića oktroisanoj SPC (*Glasnik Ujedinjene srpske pravoslavne crkve*, broj 1, od 1/14. jula 1920.godine), ne može proizvesti pravne posljedice i pretvoriti SPC u pravnog nasljednika CPC, a pogotovo ne kontinuitetom

svog postojanja u Crnoj Gori. Kao ilustraciju, navešću djelove teksta kojim Vaseljenska patrijaršija kanonski priznaje novostvorenu, oktroisanu, SPC, koji je taj tomos Vaseljenske patrijaršije dodatno potkrijepila pozamašnom novčanom sumom: „Broj protokola 1148 – † MELETIJE – po milosti Božjoj Arhiepiskop Carigrada, Novoga Rima i Vaseljenski Patrijarh: ....Pored toga u granicama ovog ujedinjenog Kraljevstva SHS ušle su i Avtokefalne Pravoslavne Crkve: Karlovačka i Crnogorska, kao i dve dalmatinske eparhije: Zadarska i Bokokotorska; a zajedničkom odlukom predsednika ovih crkava sakupljenih na Saboru proglašeno je njihovo upravno jedinstvo sa Srpskom Crkvom u jednu avtokefalnu crkvu pod imenom ‘Avtokefalna Ujedinjena Pravoslavna Srpska Crkva Kraljevstva SHS’. Zbog toga naša Hristova Crkva na molbu crkve i vlade Kraljevstva SHS .... odobrava i blagosilja crkveno oslobođenje od Patrijaršijskog Vaseljenskog Carigradskog Prestola na prisajedinjenje Avtokefalnoj Ujedinjenoj Pravoslavnoj Srpskoj Crkvi onih eparhija koje su do skora bile pod njegovom upravom i koje su gore spomenute... Priznajući pak proglašeno jedinstvo avtokefalnih crkava: Srpske, Crnogorske i Karlovačke, kao i dveju dalmatinskih eparhija prima od ovih obrazovanu Svetu Avtokefalnu Ujedinjenu Pravoslavnu Srpsku Crkvu kao sestru u Hristu, koja ima i uživa sva prava avtokefalnosti, prema propisima i redu Svete Pravoslavne Crkve....“ To priznanje može imati crkvenu težinu, ali po zemaljskim zakonima ona, u pravnom smislu, ne predstavlja zakonitu odluku, jer nepravno nasilje ne može izazvati pravne posljedice. Iz nepravna ne može se izroditi pravo. Dodatno, CPC nije imala pravo svojine na crkvenim objektima i imovini pa 1920. godine, kada je Aleksandar Karađorđević proglasio da se i „Arhiepiskopija Cetinjska i Mitropolija Crne Gore, brda primorja“, kako se konstatuje u njegovom bezimenom aktu koji nije ni objavljen u državnom službenom glasilu već samo u crkvenom, stoga nije ni moglo biti prenešeno pravo svojine, već samo pravo poседа.

Zajedničkim smjernicama Evropske komisije za demokratiju putem prava i OSCE/ODHIR, na koje se SPC često poziva, pod D. „Vjersko-imovinski sporovi“, se kaže: postoje dva klasična vjersko-imovinska spora. Prvi je da je vlasništvo nad vjerskom imovinom sporno kao rezultat prethodne državne akcije kojom je oduzeta imovina i prebačena drugoj grupi ili pojedincima. Drugi slučaj je spor kada se jednoj vjerskoj zajednici osporava od jedne ili više grupa pravo vlasništva. Obje vrste sporova, kao i drugih srodnih pitanja, često uključuju istorijska i teološka pitanja. Takvi sporovi mogu biti vrlo komplikovani i traže stručnost ne samo po strogo pravnim pitanjima u imovinskim odnosima, već i tehnička pitanja po pitanju doktrine. SPC bi, svjesna da joj drugačiji pristup ne ide u prilog, da zanemari predkomunistički period, kao da su sve nepravde u Crnoj Gori započete dolaskom komunizma u Crnu Goru. „Državne akcije“ Kraljevine Srbije 1918, kada je ukinuta CPC i stvoren današnji pravni vakuum u pogledu upravljanja i vlasništva nad sakralnom imovinom u Crnoj Gori, takođe mogu potpasti pod odrednicu „da je vlasništvo nad vjerskom imovinom sporno kao rezultat prethodne države akcije...“.

Zaključak

Iako se načelo poštovanja misli, savjesti i vjeroispovjesti danas može smatrati pretpostavkom demokratskog društva, način na koji je ono zagantovano u evropskim državama bitno se razlikuje od zemlje do zemlje. Ne postoji nikakav evropski jednoobrazni koncept po ovom pitanju. Sud u Strazburu poštuje tu raznovrsnost, a u njegovim presudama često je odražen istorijski i politički kontekst vjeroispovjesti i uvjerenja. Evropa nema zajednički pristup rješavanju pitanja isprepletanosti vjere i države. Ono što Evropa danas poseduje jeste skup pravno obavezujućih garantija za poštovanje misli,

savjesti i vjeroispovjesti. Evropska konvencija o ljudskim pravima ne nameće nikakav niz krutih zahtjeva, jer je ona ugovor koji samo postavlja određene minimalne standarde. Važno je naglasiti da su članom 10 zaštićena i nevjerovanja kao i uvjerenja koja nijesu vjerska po svojoj prirodi: kao što je naglašeno u članu 9, sloboda misli, savjesti i vjeroispovjesti jedan je od temelja demokratskog društva u smislu Konvencije. Primjedbe da u pravljenju Nacrta zakona nijesu učestvovali pravni timovi vjerskih organizacija ne mogu biti utemeljeni kad se zna komplikovanost i kompleksnost pitanja vjerskih zajednica, istorijske okolnosti i vlasništvo nad sakralnom imovinom u Crnoj Gori. Po tome je Crna Gora možda najspecifičnija od svih zemalja koje su prolazile kroz tranzicione periode i ispravljale istorijske nepravde. Prepustiti onima koji su čvor koji treba razmrsiti zamrsili, da prave zakon po mjeri svoji utilitarističkih zahtjeva činilo bi takav posao nemogućom misijom. Zato je najbolje rješenje da država Crna Gora, odnosno Vlada Crne Gore, sama nađe rješenje za nagomilane probleme i razrješi ih kroz zakonska rješenja, pa onda kroz zakonite postupke rješava jedno po jedno od spornih pitanja.

SPC u Crnoj Gori se pokazala kao najnetolerantnija vjerska zajednica u Crnoj Gori, zajednica koja je prepoznata po širenju mržnje, netrepeljivosti i razdora po svim društvenim pitanjima. I nacionalnom, i vjerskom, i rodnom, i seksualnom. Za početak, umjesto što se poziva na sva međunarodna dokumenta, SPC neka pokaže svoju volju za poštovanjem međunarodnih akata tako što će prestati da difamira i diskriminiše CPC, jer nijedan međunarodni akt ne postoji koji takvo nešto ne smatra neprihvatljivim. Pitanje registracija vjerskih zajednica je regulisano skoro svim međunarodnim aktima koji se bave ljudskim pravima i zabranom diskriminacije, uostalom na mnoga dokumenta se SPC poziva u svojim „Primjedbama...“, pa je pitanje legalnosti CPC neupitno. A samim tim čini

---

neosnovanim, nezakonitim, necivilizovanim i protivnim svim međunarodnim normama vrijeđanje i diskriminaciju CPC, njenih velikodostojnika i vjernika, od strane SPC, njenih svještenika i njenih vjernika.